

HYVÄ SUOMENKIELINEN JOHDATUS SEMANTIikkaAN

Kaija Kuirin *Semantiikan peruskurssi. Luennot ja harjoitukset.* Tampere: Tampereen yliopiston suomen kielen ja yleisen kielitieteen laitos 2000. 72 s. ISBN 951-44-4771-9.

Kaija Kuirin *Semantiikan peruskurssi* on oivallinen oman kirjallisuudenlajinsa edustaja. Kirjallisuudenlaji on tässä tapauksessa yliopiston luentokurssin pohjalta laadittu perustason oppikirja. Perustietoa semantiikasta ei olekaan ollut liiemmin suomeksi saatavissa, sillä tähän mennessä ainoa siihen keskittynyt julkaisu on ollut Heikki Kangasniemen *Sana, merkitys, maailma* vuodelta 1997. Kangasniemen kirjaan verrattuna Kuirin kirja on sisällöl-

tään selvästi suppeampi ja maanläheisempi. Kangasniemen kirja on paljon oppineemman oloinen Aristoteles- ja Platonviittauksineen ja monien teorioiden ja niiden keskeisten käsitteiden esittelyineen. Tämä tekee Kangasniemen kirjasta myös vaikeammin lähestyttävän.

Kuirin kirja on harjoituksineen ja kirjallisuusluetteloineenkin vain 72-sivuinen. Kovin monia asioita ei näin vähäisessä sivumäärässä ehditä käsitellä. Käsitellyiksi

tulevat kyllä semantiikan ydinasiat. Näitä ovat esimerkiksi semantiikan ja semiotiikan suhde sekä referenssi ja muut merkityksen peruskäsitteet. Sanasemantiikasta esillä ovat perinteiseen tapaan erilaiset sanojen merkitysten ja muotojen väliset suhteet, kuten synonymia, homonymia, antonymia ja niin edelleen. Mukana on myös diakronista sanasemantiikkaa.

Lausesemantiikka jää valitettavasti hyvin vähälle käsittelylle. Jakso sisältää myös pragmatiikankin piiriin laskettavia asioita, kuten presuppositiot ja puhefunktiot (tai -aktit). Näiden lisäksi lausesemantiikan osuudessa käsitellään modaalisuutta, affektiivista merkitystä sekä merkityksen intersubjektiivisuutta. Semanttiset roolit jäävät mainitsematta, ja tilannetyypit (tila, toiminta, teko, prosessi, tapahtuma) käsitellään vain sivuhuomautuksen omaisesti harjoitusten yhteydessä (s. 65).

Ne asiat, jotka Kuiri ottaa käsiteltäväksi, ovat kuitenkin semantiikan alueen olennaista ydintä, ja ne tulevat käsitellyiksi miellyttävän käytännönläheisesti ja kansantajuisesti. Pääosassa on koko ajan itse asia, eivät termit ja teoriat. Kuiri viljelee myös koko ajan hyviä, konkreettisia suomen kielestä löytyviä esimerkkejä.

Kuirin lähtökohtana on, että »kaikki merkitys syntyy vasta kontekstissa» (s. 50). Hän lähtee siitä, että sanalla voi olla yhtäaikaan olemassa »pysyvä merkitys (usuaalisella tasolla) ja avoin merkitys (okkasionaalilla tasolla)» (s. 52). Hänen mukaansa »meillä on siis yhtäaikaan tieto sanan tai lauseen merkityksestä ja kyky venyttää tätä merkitystä kulloiseenkin tarkoitukseen» (s. 5). Vaikka merkityksen tilanteisuus nykyään yleisesti tunnustetaankin, semantiikan yleisesityksissä se ei kuitenkaan käytännössä yleensä näy: tarkasteltavana on yleensä vain kontekstittomia sanoja ja lauseita ja tarkastelun kohteena on niiden pysyvä merkitys. Vaikka tässäkin kirjassa on

hieman samaa vikaa, huomautukset merkityksen pohjimmisesta tilanteisuudesta säestävät aina esimerkkien käsittelyä. Samoin kirjassa harrastetaan usein tilanne- ja teksti-kontekstien keksimistä ja ylipäättään kannustetaan monin paikoin tilanteisen näkökulman ottoon. Kirja on siis hieman pragmatiikan suuntaan kallellaan ja esittelee jonkin verran pragmatiikankin käsitteitä.

Kaikkiaan kirja esittelee semantiikkaa varsin hyvin ja asiantuntevasti. Yksi ainoa kohta tuntui mielestäni hiukan sekavasti esitetyltä, nimittäin alaluku *Sanan merkitys prototyypinä*, jossa käsitellään prototyypin ja kategorian käsitteitä. Nämä käsitteet on kielitieteellisen semantiikan käsitteiden piiriin tuonut kognitiivinen lingvistiikka. Varsin hämärä on esimerkiksi lause »Prototyypin kategorian määrittää sen edustavin jäsen, jota sanotaan prototyypiksi» (s. 30). Kategorian prototyypisyydestä puhuminen tuntuu varsin oudolta, samoin kuin se, että prototyypisin jäsen *määrittäisi* kategorian. Kategorioissa ja prototyypeisähän on esisijaisesti kyse yleisinhimillisestä ja kielestä riippumattomasta maailman hahmottamisesta ja sen kategorioinnista, ei sanojen merkityksistä ja semantiikasta. Tämä inhimillinen kategorioinnin tapa näkyy kuitenkin myös kielessä ja sanojen merkityksissä. Kukin kategoria saa näet oman nimityksensä, sanan. Koska kategoriat ovat rajoiltaan sumeita, myös sanojen merkitykset ovat rajoiltaan sumeita. Jotkin kunkin kategorian jäsenistä ovat edustavimpia, tyypillisimpiä tämän kategorian jäseniä eli prototyyppejä. Mutta itse kategorian ei siis voi sanoa olevan prototyypinen.

Harjoituksia teoksessa on runsaasti, ja ne ovat oivaltavia ja hyviä. Kirjallisuusluettelo on laaja ja ajantasainen.

Kirja on erityisen hyödyllinen semantiikan kurssia pitävälle opettajalle, mutta käy varmasti myös semantiikkaa ennestään tuntevammalle alkujohdatukseksi asiaan.

Loppupuolen harjoitusten »oikeita» vastauksia tosin ei anneta, mutta ne löytyvät huolellisella tekstin luvulla. ■

MARI SIIROINEN

Sähköposti: *mari.siiroinen@helsinki.fi*

LÄHDE

KANGASNIEMI, HEIKKI 1997: *Sana, merkitys, maailma. Katsaus leksikaalisen semantiikan perusteisiin*. Helsinki: Finn Lectura.